

Zdenko Picelj

Ulice Novega mesta - projekt, razstava in publikacija

Sestavni del zgodovine vsakega mesta so tudi imena ulic, cest in trgov. Skozi njihovo zgodovino, predvsem pa njihovih poimenovanj in preimenovanj se kažejo spremembe političnih in družbenih razmer. Tudi Novo mesto ima na tem področju bogato in zanimivo več kot 600-letno preteklost.

Ulična imena v Novem mestu, ki so bila uveljavljena izključno med meščani in bi jih zato lahko imenovali tudi ljudska, prvi navaja Franc Anton pl. Breckerfeld v njegovem pričevanju o Novem mestu ob koncu 18. stoletja. Od takrat izhaja tudi prvo znano poimenovanje novomeških ulic, ki ga je objavil prof. Janko Jarc v Kroniki slovenskih mest leta 1938. Po teh podatkih je Novo mesto imelo 16 uličnih imen in trgov, od katerih so se najbolj ohranila imena kot Na plaz (Glavni trg), Mačkina gasa (Strma pot) in Per svetimu Florianu (Florijanov trg).

Prvo uradno poimenovanje ulic v Novem mestu je bilo izvedeno 1892, ko je mesto dobilo 48 ulic, cest in trgov. Številčenje hiš pa je kljub temu ostalo enotno za vse mesto. Tako je številko 1 nosila stavba c. kr. okrajnega sodišča na Ljubljanski cesti, zadnjo številko 275 pa je imela hiša na Cesti proti Ločni. Dolenjske Novice so 1. aprila 1892 tudi objavile zapis o tem prvem poimenovanju ulic v Novem mestu, v katerem je v uvodu pred naštevanjem imen in potekom ulic zapisano: "Tistim našim meščanom, kateri so še malo hodili po mestih, se bo kaj nepotrebno dozdevalo, ulice z imeni zaznamovati, ker so tudi sedaj izhajali brez tega. Ko pa železnico dobimo, je pričakovati večkrat tujcev; in če nas tudi kdo vpraša, kje stanuje gospod itd., ne moremo drugače, če hočemo potrpežljivi biti, kakor spremiti ga do tje, da mu hišo s prstom pokažemo, kar nam ni vselej lahko mogoče". Imena ulic pa se še nekaj časa niso veliko uporabljala v praksi, saj so ljudje uporabljali za posamezne naslove še vedno le hišno številko brez imena ulice. Ob tem poimenovanju je mesto štelo okoli 2000 prebivalcev.

Do naslednjega poimenovanja ulic je bil leta 1923 preimenovan Glavni trg v Trg kraljeviča Petra.

Leta 1930 pa je bilo izvršeno drugo pomembno poimenovanje in preimenovanje ulic v Novem mestu. Razlogi, ki so vodili mestno zastopstvo Novega mesta v to dejanje, so bili predvsem v tem, da so se v mestu nahajale nekatere nove ulice brez imen in so nekatera imena ulic postala neskladna z zakonom. Takrat so poimenovali ulice v Kandiji in Bršljinu, ki sta bila priključena mestu ter novonastale ulice med sodiščem, Kapucinskim trgom (danes Novim trgom) in Marofom. Preimenovali so devet ulic, prešli pa so tudi na ulični ali mestni sistem številčenja hiš, tako da je bila vsaka ulica, cesta ali trg zaključena celota. Leta 1934, po atentatu na kralja Aleksandra, so ponovno preimenovali Glavni trg iz Trga kraljeviča Petra v Trg kralja Petra II.

Novo mesto je imelo pred drugo svetovno vojno 57 ulic, cest in trgov. Občinski odbor občine Novo mesto je 17. februarja 1941, torej še pred okupacijo Slovenije, obravnaval preimenovanje nekaterih ulic v Novem mestu. Tako je sklenil naslednje: "Občinski odbor sklene na predlog odseka za preimenovanje ulic in v smislu svoječasne sklepe o preimenovanju Ljubljanske ceste v Koroščevo cesto ter nadalje po odloku Kr. banške uprave z dne 6. VII. 1936 II. No. 16917/I, po katerem naj se oznamenovanja krajev in ulic z imeni politikov in državnikov opusti, sledeče: Sedanja Ljubljanska cesta od Trga k. Petra II. do poslopja VII. sekcije za vzdrževanje proge se imenuje od sedaj Koroščevo cesta. Ostali del sedanje Ljubljanske ceste od poslopja VII. sekcije do občinske meje obrdži dosedanje ime. Sedanja dr. Režkova cesta se imenuje od sedaj Krekova cesta. Sedanja Krekova ulica se imenuje od sedaj Jurčičeva ulica. Sedanja Cerkevna ulica se imenuje od sedaj Elbertova ulica. Sedanji del Skalickijeve ulice od Trdinove ceste do občinske meje pri Šmihelu se imenuje od sedaj Na Grmu. Sedanji Društveni trg se imenuje od sedaj Marinkotov trg. Nadalje sklene občinski odbor, da se sedanja Ločenska cesta imenuje od sedaj Jegličeva cesta. Preimenovanje nekaterih drugih ulic se vsled finančnotehničnih ozirnov preloži na poznejši čas." Vendar ta sklep

občinskega odbora nikoli ni bil realiziran zaradi finančnotehničnih težav, glavni razlog pa je bil po vsej verjetnosti začetek vojne in okupacija Novega mesta.

V imena ulic Novega mesta pa se je vtaknila tudi italijanska oblast in preimenovala dve ulici in dva trga. To se je zgodilo na seji občinskega odbora občine Novo mesto 29. decembra 1941. Tako je Novo mesto imelo do kapitulacije Italije ulici Via Italo Balbo (Sokolska ulica), imenovano po italijanskem letalskem maršalu, in Via Gabriele D'Annunzio (Ulica 6. septembra, danes Kosova ulica), imenovano po plodnem in cenjenem italijanskem pesniku, romanopiscu in dramatik, pri nas pa bolj znanem po tem, da je 12. 9. 1919 s prostovoljci zasedel Reko in razglasil njeno priključitev k Italiji. Poleg tega pa še Largo Divisione Isonzo (Kapucinski trg, danes Novi trg), imenovan po diviziji Isonzo (*Soča*), ki je imela svoj štab od začetka maja 1941 do kapitulacije Italije v Novem mestu. Seveda so se vtaknili tudi v Glavni trg, takrat Trg kralja Petra II., in ga poimenovali Piazza Littorio, za kar so ga v prevodu poimenovali kot Trg fašizma. Uradno pa je bil to Liktorski trg.

Po kapitulaciji Italije je Komanda mesta Novo mesto 12. septembra 1943 izdala razglas, v katerem je bilo med drugim zapisano, da je potrebno izbrisati vse italijanske napise. To se je nanašalo tudi na imena ulic, katerim se je vrnilo staro predvojno ime. Le Glavnemu trgu ni bilo vrnjeno ime Trg Kralja Petra II., ampak je po točno dvajsetih letih, dobil ponovno ime Glavni trg, kot so ga meščani vedno radi imenovali, ne glede na to kakšno ime je uradno nosil. To je bilo uradno potrjeno že 26. avgusta 1943, ko je županstvo občine Novo mesto sprejelo sklep, da se ime Trg Littorio spremeni v Glavni trg.

Kasneje se tudi Nemci in domobranci niso spuščali v imena ulic, cest in trgov v Novem mestu. Tako je Novo mesto dočakalo konec druge svetovne vojne z enakim uličnim sistemom in poimenovanjem, kot pred vojno, le da je Glavni trg imel ponovno staro in uveljavljeno ime.

Novo mesto je tako imelo leta 1945 enako število ulic, cest in trgov kot pred drugo svetovno vojno, štel pa je okoli 4000 prebivalcev. Nova ljudska oblast v Novem mestu takoj po vojni ni hitela s preimenovanji, le Ulico 6. septembra (rojstni dan kralja Petra II.) so preimenovali v Kosovo ulico in Režkovo cesto (dr. Režek je bil novomeški župan med leti 1923 in 1935 ter je bil poleg F. Seidla edini, ki je imel svojo ulico še za časa življenja) v Cankarjevo cesto. Mesto je bilo namreč med vojno večkrat bombardirano in je zato konec vojne dočakalo hudo prizadeto. Zato se je tudi oblast najprej lotila odpravljanja posledic vojne, ki so bile odpravljene šele v zgodnjih petdesetih le-

tih. V letih 1951 in 1952 je bilo nekaj nezakonitih poizkusov preimenovanj, ki so vnesli precej zmede. Tako so v telefonskih imenikih LRS v letih 1952/53 in oglasih v tem času podjetja, trgovine, zavodi in drugi objavljali različne naslove, čeprav so imeli svoje sedeže na isti ulici. Hotel Metropol je npr. objavil v tem času, da ima sedež na Titovem trgu 1, nasproti stoječa pošta pa na Kapucinskem trgu 4, čeprav gre za isti trg. Podobnih primerov je bilo v mestu še veliko.

Zmedo, ki je nastala v tem času, je odpravilo prvo pravo zakonito preimenovanje v letu 1955, ko je ObLO Novo mesto 21. decembra 1955 sprejel odlok o preimenovanju ulic v Novem mestu. To preimenovanje je prineslo 35 sprememb in je ostalo v veljavi 38 let.

Po tem preimenovanju pa preimenovanj v Novem mestu ni bilo več, pač pa je bilo poimenovanih več deset novih ulic, predvsem zaradi izredno hitrega širjenja mesta v šestdesetih in sedemdesetih letih, ko je Novo mesto doživelo svoj največji razmah. Poleg tega je bilo mestu do leta 1980 priključenih še dvajset prej samostojnih naselij. Novo mesto je tako pred uveljavitvijo najnovejšega odloka iz leta 1993 štel 128 ulic, cest in trgov.

Nove tranzitne ceste in prometna vozlišča ter urbanizacija mestnega obrobja so povzročili, da je sistem ulic postal nepregleden za meščane in skrivnost za tujce. Ker upravno urejanje ulic ni sledilo širitvi in rasti mesta, je bilo potrebno sistem ulic v mestu urediti in zagotoviti preglednost. Poleg tega pa so po letu 1990 prihajale tudi pobude in predlogi za nova poimenovanja in preimenovanja. Geodetska uprava Novo mesto, ki je najbolj seznanjena s temi problemi, se je zato, da bi se problem rešil celovito in strokovno, skupaj z Izvršnim svetom občine Novo mesto leta 1992 odločila za razpis raziskovalne naloge z naslovom Projekt ureditve ulic v Novem mestu. V nalogi naj bi bila poleg zgodovinskega pregleda uličnih imen Novega mesta nakazana tudi celotna problematika uličnega sistema mesta skupaj z rešitvami. Definirati in poimenovati je bilo potrebno tudi soseske, vpadnice, povezovalne ceste, parke in mostove, ki do sedaj še niso imeli uradnih imen. Tako je šlo pri tej nalogi predvsem za preureditev uličnega sistema Novega mesta z novimi poimenovanji in le v manjši meri tudi za preimenovanja.

Za izvajalca naloge je bil izbran Dolenjski muzej iz Novega mesta, za nosilca naloge pa prof. Ludvik Tončič. Poleg njega so v raziskovalni skupini sodelovali še mag. Franci Bačar, mag. Stane Granda, prof. Nataša Petrov, prof. Zdenko Picelj, prof. Judita Podgornik, dr. Marjan Ravbar in prof. Jože Škufca. Skupina je pričela z delom junija 1992. Cilj raziskovalne naloge je bil ureditev ulič-

nega sistema Novega mesta. Skupina je pripravila zgodovinski pregled uličnih imen, pregled stanja z vsemi slabostmi in prednostmi prejšnjih poimenovanj, opredelila kriterije in pripravila projektni del, ki naj bi veljal vsaj nekaj desetletij. Naj tu navedem samo nekaj od skupaj osemnajst kriterijev, ki jih je omenjena skupina sprejela za preimenovanja in poimenovanja ulic:

- v največji možni meri ohraniti uveljavljena in med ljudmi priljubljena imena;
- izogibati se poimenovanjem po politikih in političnih dogodkih, ker so takšna imena prej ali slej opuščena;
- v kar največji meri upoštevati ledinska in krajevno uveljavljena imena;
- individualna in stvarna imena imajo prednost pred kolektivnimi in splošnimi imeni;
- med individualnimi imeni imajo prednost pomembni Novomeščani ter ljudje, katerih delo je pomembno za napredek Novega mesta, med vseslovensko pomembnimi pa znanstvene in kulturne osebnosti, katerih delo je pomembno za ves slovenski narod;
- mestne vpadnice naj se imenujejo po večjih slovenskih krajih, ali pa po slovenskih pokrajinah kamor vodijo;
- vpadnice, povezovalne ceste in obvoznice imajo pristavek cesta, ulice pa pristavek ulica.

Naloga je bila zaključena januarja 1993 in tudi oddana naročniku.

Na podlagi te raziskovalne naloge je Geodetska uprava Novo mesto pripravila osnutek odloka o ulicah Novega mesta. Po vsej predpisani proceduri je Skupščina občine Novo mesto na svoji redni seji 10. junija 1993 sprejela odlok o ulicah v Novem mestu. 17. junija 1993 pa je bil odlok objavljen v Uradnem listu Republike Slovenije. S tem naj-novejšim odlokom ima mesto sedaj 11 sosek, 162 ulic, cest in trgov, pet mostov in tri parke, šteje pa okoli 23000 prebivalcev.

Dolenjski muzej si je za zaključek raziskovalne naloge zadal še dva cilja, in sicer natis publikacije ter pripravo razstave o ulicah Novega mesta. To je bilo uresničeno 21. januarja 1994, ko je bila v mali dvorani Dolenjskega muzeja otvoritev razstave Ulice Novega mesta in predstavitev publikacije Novomeške ulice. Avtorja razstave sta bila prof. Ludvik Tončič in prof. Zdenko Picelj, pri publikaciji pa je poleg njiju sodelovala še prof. Judita Podgornik. Vse skupaj je oblikoval arhitekt Marjan Loboda.

Publikacija je razdeljena nekako na tri dele. V prvem delu se bralec sznani z zgodovino uličnih imen v Novem mestu od prvega poimenovanja do odloka v letu 1993. V drugem delu je predstavljen projekt ureditve ulic v Novem mestu, ki je potekal od junija 1992. do junija 1993. in se zaključil z objavo najnovejšega odloka o ulicah v Novem mestu. V tretjem delu pa je abecedni seznam vseh 162 ulic, cest in trgov v Novem mestu, ki velja od leta 1993 dalje, s kratkimi obrazložitvami in lego. Dodan je tudi seznam vseh opuščenih uličnih imen po letu 1945.

Publikacija sama je pomembna domoznanska literatura, saj se skozi zgodovino uličnih imen seznanjamo tudi z zgodovino mesta. Takšen pomen pa je imela tudi razstava, ki je obiskovalce seznanjala z zgodovino mesta in njegovih ulic preko starih fotografij, razglednic, dopisnic, oglasov, hišnih tablic, napisnih tabel, dokumentov in ostalih virov. Na veliki karti mesta z označenimi ulicami, cestami in trgi v mestu pa je bilo lepo razvidno, kolikokrat v zgodovini so le-te menjale svoje ime in kakšna so imele. Razstava je bila na ogled do 6. marca 1994 in je vzbudila precejšnje zanimanje med meščani in drugimi obiskovalci muzeja.

Novomeški strokovni pristop k problematiki ulic je povzročil veliko zanimanje tudi drugod po Sloveniji in je postal vzor, kako se je potrebno lotevati tovrstnih problemov. To navsezadnje dokazuje tudi delovni obisk delegacije Skupščine občine Maribor v Novem mestu 2. februarja 1994, ko so se izključno seznanjali z novomeškim pristopom do tega problema in si z zanimanjem ogledali tudi razstavo. 24. februarja 1994 pa so imeli v Novem mestu srečanje tudi geodeti Dolenjske, ki so se med drugim prav tako seznanjali z novomeškimi rešitvami uličnega sistema in zato začetek srečanja začeli v Dolenjskem muzeju. Polega tega je 22. februarja 1994 zaradi razstave o novomeških ulicah v Dolenjskem muzeju imela svoj sestanek tudi muzejska sekcija kustosov Slovenije za obdobje po drugi svetovni vojni. Celoten projekt s publikacijo in razstavo pa je doživel ugoden odmev tudi v časopisju, na televiziji in radiu.

Novo mesto je s tem nenazadnje tudi prvo mesto v Sloveniji, ki je celovito rešilo ta problem brez političnih in kakršnihkoli drugih zapletov in pretresov, s katerimi se ubadajo drugod po Sloveniji. Prav tako pa je tudi edino mesto v Sloveniji po Ljubljani, ki se lahko pohvali s publikacijo o zgodovini uličnih imen.